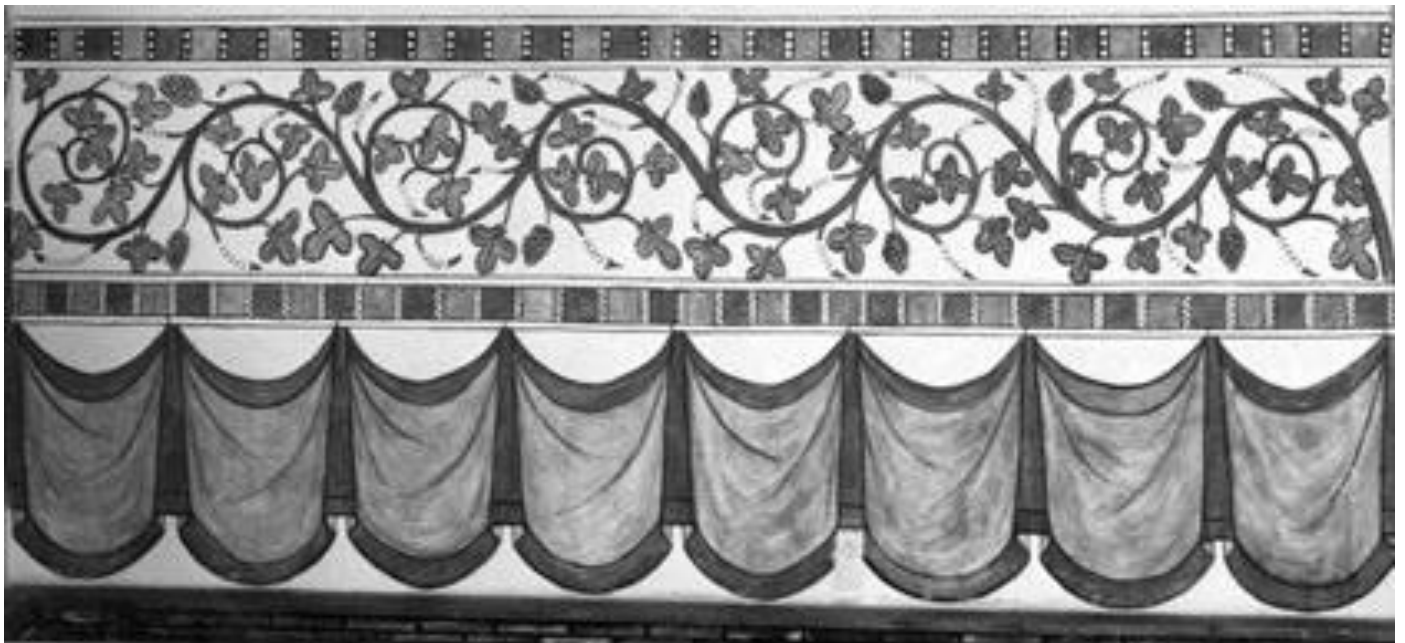

Ysabele

een vrouw met vele gezichten

Sigrid Lussenburg
3659593
Bachelor-eindwerkstuk
Taal- en Cultuurstudies
Hoofdrichting: Middeleeuwen
Begeleider: dhr. F. Brandsma
Tweede lezer: mw. B. Kaiser
05-07-2013

Inhoudsopgave

Inleiding: Onderzoek naar de <i>Roman van Walewein</i>	3
Hoofdstuk 1: De prinses van Endi	7
Hoofdstuk 2: Mooi en blond: een gevaarlijke combinatie?	18
Conclusie: Ysabele, een lopend probleem	29
Bibliografie	32

* Afbeelding voorkant: muurschildering in huis Drakenburg aan de Oudegracht te Utrecht. Een 14e-eeuwse reconstructie, door Willem Haakema Wagenaar. Erwin Mantingh oppert de mogelijkheid dat deze muurschildering een scène uit de *Roman van Walewein* voorstelt. Vlnr: de vos Roges, Ysabele te paard, de geest van de Rode Ridder, Walewein te paard, het kasteel van Assentijn.

Inleiding: Onderzoek naar de *Roman van Walewein*

In de Lage Landen circuleerden al vroeg orale verhalen over koning Artur en zijn ridders.¹ Deze verhalen waren populair en werden mondeling overgeleverd. Later, vanaf ongeveer de twaalfde eeuw, werden ze opgeschreven. Eén van de verhalen die schriftelijk is overgeleverd is de *Roman van Walewein* (hierna *RvW*). Dit Middelnederlandse verhaal is een object van veel discussie. Dat begint al bij de datering van het werk. Johnson geeft als ruwe schatting, met alle verschillende theorieën meegenomen, ca. 1230-1260.²

Het werk is geschreven door twee auteurs, Penninc en Pieter Vostaert. Penninc is eraan begonnen en Vostaert heeft het werk afgemaakt. Er is vrijwel niets bekend over de auteurs. We weten niet zeker waar en wanneer de twee geboren zijn, voor wie ze schreven en of ze elkaar kenden. Mogelijk is Penninc van Oost-Vlaamse en Vostaert van West-Vlaamse origine.³ Ook is het niet duidelijk waarom Penninc het werk niet heeft afgeschreven. Vostaert vertelt ons slechts:

Penninc die dichte desen bouc	Penninc, who composed this book
– So wiet hort, mine rouc –	– I don't care who hears it –
Hine was niet bedocht	was unwise not
Hine hadde [die] jeeste ten ende brocht. ⁴	to have brought it to an end. ⁵
(vs. 11173-6)	

Vervolgens zegt Vostaert dat hij zo goed mogelijk in de voetsporen van Penninc is getreden. Hij heeft ongeveer 3300 verzen gedicht. Dit zegt hij in de epiloog:

Omtrent drie ende .xxx. hondert verse	Approximately thirty-three hundred verses
Heefter Pieter of ghedicht	were composed by Pieter
So hi vrayst mochte in rime slicht.	as skilfully as he could, in simple rhyme.
(vs. 11186-8)	

Waar precies de overgang ligt, daar zijn onderzoekers het niet over eens. Jonckbloet beschouwt vers 7835 als de eerste regel van Vostaert.⁶ Draak pleit voor de regels 7839 en 7840, of 7843-4, bij

¹ Besamusca, 22.

² Johnson, "Introduction", xxi.

³ Dit is gebaseerd op rijmwoorden (Besamusca, 25).

⁴ Alle Middelnederlandse citaten van de *RvW* komen uit: Penninc en Pieter Vostaert, *Roman van Walewein*, uitgegeven door G.A. van Es, Culemborg: Tjeenk Wilink/Noorduijn, 1976. De cursivering heb ik hierbij achterwege gelaten, omdat dit niet van belang is voor mijn onderzoek.

⁵ Alle Engelse vertalingen van de *RvW* komen uit: Penninc en Pieter Vostaert, *Roman van Walewein*, onder redactie van en vertaald door D.F. Johnson, New York & Londen: Garland Publishing, Inc, 1992. Dit is de beste moderne vertaling die voor mij voorhanden was.

voorkeur de laatste.⁷ Duinhoven⁸ echter gaat uit van letterlijk 3300 regels: het totale werk bevat 11202 verzen, dus dan zou vers 7902 het eerste van Vostaert zijn; of, wanneer de epiloog niet wordt meegerekend, regel 7872.⁹ In mijn onderzoek zal ik geen onderscheid maken tussen de tekst van Penninc en Vostaert, ik zal slechts verwijzen naar ‘de verteller’.

Ook naar de vraag of de *RvW* een origineel Middelnederlands werk is, of een vertaling uit het Frans is, is veel onderzoek gedaan. Penninc zegt in zijn proloog:

Conticse wel in twalsche vinden	if I could find it in French
Ic soudse jou in dietsche ontbinden:	I would translate it for you in Dutch:
Soe es utermaten scone!	it is a fine tale indeed!

(vs. 5-7)

Penninc lijkt hier te zeggen dat er geen Franse bron te vinden was voor zijn verhaal. Draak valt dit bij. Hoewel de naam ‘Roges’¹⁰ van het Franse ‘rouge’ is afgeleid, is dit voor Draak geen doorslaggevende factor. Meer waarde hecht ze aan het rijmpaar ‘Wonder/Alydrisonder’.¹¹ Wonder is de naam van de koning die eigenaar is van het vliegende schaakbord en Alydrisonder is zijn zoon. Draak stelt: “[M]et gelijk woordspel zou er in de Franse tekst [in plaats van Wonder] bijv. ‘Merveil’ hebben moeten staan, althans zeker niet een woord op –ondre.”¹² Alydrisonder blijkt steeds het rijmwoord te zijn op Wonder, waardoor de naam van de zoon bedacht lijkt in de Nederlandse context, in plaats van overgenomen uit het Frans.¹³

Bovendien, zo redeneert Draak, is er geen naadloze overgang tussen de twee auteurs. Zo noemt Penninc de eigenaar van het Zwaard met de Twee Ringen Amoraen, terwijl Vostaert hem Amorijs noemt. Draak noemt nog enkele andere plaatsen waar de tekst “hort”¹⁴ of waar dingen vergeten zijn. Dit zijn allemaal aanwijzingen dat de tekst inderdaad geen vertaling is, maar een eigen creatie. Besamusca ondersteunt dit door op de Nederlandse versies van eigennamen van de ridders te wijzen, zoals Walewein en Iwein.¹⁵

⁶ Duinhoven, 70.

⁷ Draak, 207.

⁸ Duinhoven oppert tevens de mogelijkheid dat in regel 11186 een kopiïstenfout staat. Mogelijk heeft een kopiïst de woorden omgedraaid en zou er in het origineel “Omtrent drie hondert ende .xxx. verse”, dus 330 verzen, hebben gestaan (Duinhoven, 71).

⁹ Duinhoven, 70.

¹⁰ Roges is een ridder die door zijn stiefmoeder is veranderd in een vos. Hij helpt Walewein op zijn queeste.

¹¹ Draak, 208-9.

¹² Ibid, 209.

¹³ Ibid, 209-10.

¹⁴ Ibid, 210.

¹⁵ Besamusca, 22.

Ysabele

Hoewel er veel studie is gedaan naar de *RvW*, is er nooit een uitgebreid onderzoek gedaan naar de geliefde van Walewein in deze roman, Ysabele. De eerste keer dat de prinses van Endi¹⁶ genoemd wordt, is ongeveer halverwege de roman, als ze beschreven wordt door koning Amoraen. Walewein en Ysabele ontmoeten elkaar nog in het stuk van Penninc, maar “[h]et deel van Vostaert begint met de liefde waaraan [de twee geliefden] zich overgeven.”¹⁷ Ik zal in dit onderzoek naar het personage Ysabele kijken en haar vergelijken met een fictieve vrouwelijke tijdgenote, Isolde van Ierland. Mijn hoofdvraag is: *Hoe wordt Ysabele beschreven in de RvW als personage en hoe verhoudt zich deze beschrijving zich tot die van een eveneens middeleeuws fictief vrouwelijk figuur, Isolde van Ierland?*

In het eerste hoofdstuk zal ik uitgebreid kijken naar hoe Ysabele gepresenteerd wordt. Ook zal ik onderzoeken hoe ze zich gedraagt in het bijzijn van anderen en alleen met Walewein.

In het tweede hoofdstuk zal ik Ysabele en haar relatie met Walewein vergelijken met een beroemd middeleeuws liefdeskoppel, Tristan en Isolde. Hierbij zal de nadruk liggen op een vergelijking tussen Ysabele en Isolde, twee middeleeuwse vrouwelijke personages van vergelijkbare status. Een vergelijking tussen de twee prinsessen ligt voor de hand, omdat Ysabele in de *RvW* ook met de prinses van Ierland wordt vergeleken.

Ik zal beginnen met een korte samenvatting van het verhaal, tot aan de fysieke verschijning van Ysabele zelf in v. 7100. De rest van het verhaal zal ik in hoofdstuk 1 bespreken.

***RvW* in een notendop (tot aan de verschijning van Ysabele)**

Tijdens een hofdag van Artur in Carlioen komt er ineens een schaakbord de zaal binnenvliegen. Het verdwijnt even snel als het gekomen is. Artur wil het hebben en belooft zijn land en kroon aan degene die het schaakbord voor hem gaat halen. Pas als hij echter zelf dreigt het schaakbord te volgen, biedt Walewein zich aan.

De ridder volgt het zwevende schaakbord door een bergspleet, waar hij opgesloten raakt. In de berg bevinden zich vier jonge draken en een moederdraak, die de ridder met moeite weet te verslaan. Na uit de berg te zijn ontsnapt, komt Walewein aan bij het kasteel van koning Wonder, die de eigenaar van het schaakbord blijkt te zijn. De ridder mag het hebben, in ruil voor het Zwaard met de Twee Ringen.

Na verschillende avonturen komt de ridder bij het hof van koning Amoraen, de eigenaar van het Zwaard met de Twee Ringen. Hij mag het wapen hebben, als hij voor Amoraen de schone Ysabele gaat halen. Hij mag het zwaard meenemen op zijn tocht. Onderweg naar Endi verslaat Walewein de Rode Ridder, die een jonkvrouw mishandelt, maar redt toch diens ziel door voor hem te bidden.

¹⁶ Waarschijnlijk India (Johnson, “Notes”, 545).

¹⁷ Zemel (2010), 2.

Walewein komt aan bij een rivier, die het Vagevuur blijkt te zijn, en welke hem scheidt van Endi. Hier helpt de betoverde vos Roges hem oversteken. Walewein dringt het kasteel van Assentijn, de vader van Ysabele, binnen, waarbij hij niemand spaart die op zijn weg komt.

Hoofdstuk 1

De prinses van Endi

Een in onderzoek onderbelicht gebleven personage in de *RvW* is Waleweins geliefde Ysabele. Toch is Ysabele een opmerkelijk figuur. Voor een middeleeuws, hoofs vrouwelijk personage is ze mondig en staat ze haar mannetje, wanneer we haar vergelijken met andere vrouwelijke personages uit de middeleeuwse literatuur.¹⁸ Wat weten we van deze prinses van Endi?

De lezer hoort voor het eerst van de schone Ysabele in een monoloog van koning Amoraen. Walewein is bij hem gekomen voor het Zwaard met de Twee Ringen, dat hij naar koning Wonder moet brengen in ruil voor het vliegende schaakbord dat Artur wil hebben. Amoraen is bereid de ridder het zwaard te geven, maar hij zegt: “So moeti halen ene joncfrouwe” (“Then you must fetch a maiden”, vs. 3410). De koning bemint deze jonkvrouw, Ysabele, al lange tijd en vertelt Walewein hoe mooi ze wel niet is. Haar huid is wit als sneeuw en haar haren hebben de kleur van goud (vs. 3422/3447). Amoraen vergelijkt haar met godinnen en bekende schoonheden:

“Soe hevet [meer] schoonheden tharen deele	“She had more beautiful features
Danne Venus doet, die godinne	than does Venus, the Goddess
Die ghebod heift over de minne;	who reigns over love;
Soe es scoonre danne Olympias	she is fairer than Olympias ¹⁹
Die keyserinne te Rome was;	who was Empress of Rome;
Soe es scoonre vele sonder sparen	she is fairer still without exception
Danne die twalef vrouwen waren	than the twelve women
Die ghescreven zijn te Rome binnen:	who, it is written, were in Rome.
Dit waren die ·xij· godinnen	Those are the twelve goddesses
Daer men of telt ende saghet	of whom stories are told and related
Ende hare schoonheit achter lande draghet	and whose beauty evokes such
Om lof ende om prijs tontfane.	praise and admiration.
Soe es vele scoonre na minen wane	She is much fairer in my opinion
Danne Ysaude no Elene	than Ysaude or Elene,
Noch die scone Torabene;	or even the beautiful Torabene;
Soe es scoonre vele danne Verghine	She is much fairer than Verghine
Ofte joncfrouwe Barbeline; ²⁰	or the Maiden Barbeline;

¹⁸ Bijvoorbeeld Enide uit *Erec et Enide* of Fenice uit *Cligès* (beiden geschreven door Chrétien de Troyes). Deze personages zijn zachtaardig, zwijgzaam en volgzaam.

¹⁹ De moeder van Alexander de Grote en keizerin van Rome (Johnson, “Notes”, 545).

Noch Ysaude van Yerlant ²¹	neither Ysaude of Ireland
Noch Ysaude metter witter hant ²²	nor Ysaude of the White Hand
Nes niet so scone als Ysabele.”	is so fair as Ysabele.”
(vs. 3424-43)	

Ysabele overtreft velen, zo niet iedereen, in schoonheid. Het is gebruikelijk in de middeleeuwse literatuur om vrouwen met andere dames of godinnen (of objecten, zoals goud) ter vergelijken om een mentaal beeld te scheppen voor de luisteraar of lezer. Hier zal ik in hoofdstuk 2 op terugkomen.

Uyttersprot wijst erop dat “Amoraens getuigenis [...] geen blijk [geeft] van grote objectiviteit en dit niet alleen omdat hij hopeloos verliefd is, maar ook omdat de indruk wordt gewekt dat hij Ysabele nooit zelf heeft gezien.”²³ Hoeveel waarde we aan deze beschrijving van Ysabele als portret moeten hechten, is dus niet duidelijk, hoewel Walewein Amoraens schets van Ysabele wel serieus blijkt te nemen. Ook hier zal ik later op terugkomen.

In de monoloog van Amoraen komt de prinses over als een typische hoofse vrouw, die bovendien mooier is dan Venus. Dit beeld wordt voortgezet wanneer ze zelf ten tonele verschijnt in vs. 7100:

Met desen so was ghestaen	At that moment the young damsel
Die joncfrouwe vor haren vader	came before her father
Ende vor die baroene alle gader	and before all the barons
Ende groettene harde hovescelike	and she greeted them in a courtly fashion,
Ende seide: “God van hemelrike	saying, “May God in heaven
Hi gheve u bliscap emmermere	grant you eternal joy
Van desen daghen vorwaert, here!”	from this day forward, my lord!”
(vs. 7100-6)	

Ysabele weet hoe ze zich als hoofse vrouw moet gedragen en groet haar vader en de baronnen op passende wijze. Nog geen vijftien regels later toont ze zich sluw. Ze vertelt haar vader dat ze een droom heeft gehad, maar deze niet durft te vertellen als dit tegen zijn wil is. Haar reactie hier is nog hoofs, tot haar vader antwoordt dat hij een wens van haar zal vervullen als ze hem haar droom vertelt. Hierop antwoordt ze listig en tegelijkertijd hoofs: “[...]’Here, bi uwer trouwe / Suldise mi dan gherne gheven?’” (“[...] ‘My lord, by your faith, will you grant it me willingly?’”, vs. 7120-1)

²⁰ Van Torabene, Verghine en Barbeline is het niet duidelijk naar wie deze namen verwijzen (idem).

²¹ Isolde van Ierland, de vrouw van koning Marc en Tristans geliefde (idem).

²² Isolde met de witte handen, Tristans vrouw (idem).

²³ Uyttersprot, 137.

Op dit moment weet noch Ysabele, noch de koning dat Walewein bezig is het kasteel te veroveren. Pas nadat Assentijn zijn dochter zijn woord heeft gegeven om haar verzoek in te willigen, legt ze hem haar droom voor. Dit *don contraignant*²⁴ heeft ze al in haar zak. Haar gedrag toont volgens Uyttersprot overeenkomsten met Walewein aan het begin van de roman.²⁵ Ook de ridder wilde na Arturs belofte nog een extra bevestiging van zijn beloning, hoewel hierbij al wel duidelijk was wat de gift zou zijn.²⁶

Ysabele's droom ging over een ridder en nadat Walewein gevangen is genomen, wordt hij voor haar geleid om te zien of ze hem herkent. Assentijn maakt van te voren duidelijk dat de wens die hij zijn dochter heeft beloofd te vervullen, in geen geval zal zijn om de ridder vrij te laten. Maar zodra Ysabele Walewein ziet, "[s]oe es bevaen met ridders minne / No danne hadsoene niet ghesien" ("She was overwhelmed by love for the knight / even though she had never seen him before.", vs. 7392-3). In deze scène laat Ysabele voor de tweede maal haar sluwe kant zien. In plaats van haar vader om de vrijheid van de ridder te smeken, maakt ze Assentijn wijs dat ze haar woede op Walewein wil koelen. In werkelijkheid wil ze alleen met hem zijn. Dit zorgt voor dramatische ironie in de roman, de lezer weet immers al dat Ysabele verliefd is op Walewein en hem dus geen pijn wil doen, dankzij de verteller.

Kennelijk zijn haar vader en de andere aanwezigen gewend aan haar wrede aanpak, niemand lijkt verbaasd. Uyttersprot zegt hierover: "Ze [Assentijn en zijn ridders] achten de jonkvrouw dus best in staat tot folterpraktijken."²⁷ Als de ridders die Ysabele en Walewein begeleiden haar zeggen goed voor haar 'gast' te zorgen, antwoordt de prinses:

<p>"Ic sal, bi miere rechter trouwen Tote hem nemen sulken ware Dat seggic ju al hopenbare Hem ware beter, ware hi doot: Sijn torment wert so groot" –Sprac die joncfrouwe– "ende sine pine!" (vs. 7432-7)</p>	<p>"I shall, by my faith, take such good care of him, this I say to you in all frankness, that he were better off dead: so terrible will be his torment," spoke the damsel, "and his pain!"</p>
--	---

²⁴ Gift met onvoorziene gevolgen, waarbij een koning een belofte doet om een wens te vervullen, zonder dat het bekend is wat deze wens zal zijn. In sommige gevallen worden restricties gezet, zoals in het Welse verhaal *Culhwch ac Olwen*. Het is een bekend motief in de Artur-literatuur. Zie bijvoorbeeld: Besamusca & Brandsma, "De toezegging met onvoorziene gevolgen in de *Walewein*", in *De nieuwe taalgids*, 81 (1988), 1-12.

²⁵ Uyttersprot, 138.

²⁶ Arturs land en zijn kroon als hij overlijdt is voor degene die het schaakbord voor hem gaat halen (vs. 71-6).

²⁷ Uyttersprot, 139.

In plaats van haar dreigement van het martelen van Walewein uit te voeren, geeft ze hem juist een buitengewoon aangename nacht. Hier zal ik straks op terugkomen.

Voordat Walewein naar Ysabele toegebracht wordt, sluipt ze via een geheime gang naar de kerker waar hij gevangen zit. Daar hoort ze zijn weeklacht, waaruit blijkt dat hij verliefd op haar is, ook al heeft hij haar nog nooit gezien (vs. 7674-743).²⁸ Walewein weet niet dat zijn lot in Ysabele's handen ligt. Desondanks wil hij graag sterven door haar hand, maar niet door die van haar vader.

Ondanks het feit dat Amoraen de jonkvrouw nooit heeft gezien, hebben de geruchten die hij heeft gehoord er niet om gelogen: als Walewein de jonkvrouw eindelijk ziet, “[s]ine herten ontploec hem alse die dach” (“his heart blossomed like the dawn”, vs. 7762). Ysabele blijft in haar rol van wrede prinses, nu ze nog in gezelschap is van haar vaders ridders:

Doe beval die joncfrouwe boude	Then the damsel boldly ordered
Dat men sciere ontwapenen soude	that his armor be removed at once,
Ende menne danne bonde onsoete	and next that his hands
Te gadre handen ende voete	and feet be harshly bound together,
Ende menne vor hare neder leide.	and that he be let before her and thrown at her feet.
(vs. 7773-7)	

Maar haar gedachten verraden haar ware doel:

“Nu ne was ridder noit ghevelt	“It would never, it seems to me,
–Mijn vader hevet mi minen droem gespelt –	– given my father’s explanation of my dream –
Dat dinct mi wel, te minen besten.	be to my advantage to kill this knight.
Ic wildic met hem buten vesten	Would that I was with him outside the castle
Stonde ende het sijn wille ware;	and that this were his wish as well;
[...]	[...]
Met hem in sijn gheselschap dan	then I would stay with him eternally
Euwelike bliven soude vort an.”	And remain forever in his company.”
(vs. 7785-94)	

Ze stuurt iedereen weg, behalve twee van haar kamermeisjes, die ze vertrouwt. Als ze eindelijk alleen zijn, bekent Ysabele aan Walewein dat ze hem het liefst zou bevrijden. Ze leidt hem naar een

²⁸ Voor deze monoloog heeft de lezer nog nooit gehoord dat Walewein verliefd was op de prinses.

geheime kamer, waar niemand behalve zij vanaf weet. Vervolgens krijgen we het verhaal van de kamer te horen, en wat er met de bouwer gebeurde toen deze klaar was:

Stappans was hem sijn payment	he was immediately given his
Ghegeven ic mach ju segghen hoe	wages. I shall tell you how:
Die joncfrouwe dede doe	the damsel, noble-minded Ysabele,
Ysabele die goedertiere	ordered him then
Stappans werpen in die riviere	to be thrown immediately into the river
Daer hi verdranc ende sijns daer nare	where he drowned and was thereafter
Nemmermeer ne wart niemare.	never seen again.

(vs. 7918-24)

De wrede Ysabele heeft dus de bouwer laten verdrinken, zodat zij de enige is die van de geheime gang weet. Uyttersprot spreekt van ironie wanneer de jonkvrouw wordt bestempeld als “goedertiere”: “Nu heeft dit woord volgens het Middelnederlandse woordenboek uitsluitend positieve connotaties. [...] In elk geval veronderstelt het een gedrag dat tegengesteld is aan wat Ysabele hier vertoont.”²⁹ Uyttersprot³⁰ verwerpt het idee dat het om een schrijffout zou gaan en er eigenlijk “quadertiere” had moeten staan.³¹

Het verhaal gaat verder. Ysabele laat Walewein de geheime gang zien en vertelt over zichzelf. En die nacht blijft het niet bij praten alleen:

Heimelike al sonder rouwe	Walewein and the damsel
Es Walewein ende die joncvrouwe:	were intimate without remorse:
Si hebben haren wille al gader.	they gave free rein to their desires.

(vs. 7947-9)

Volgens Zemel gaat de wijze waarop Ysabele te werk gaat, in tegen de conventie van de Arturroman:

In dat genre [van de Arturroman] heeft de vrouwelijke hoofdpersoon gewoonlijk een passieve rol en is zij het object van mannelijk verlangen. [...] Ysabele daarentegen gaat zelf tot actie over om de held die in Endi gevangen zit, te redden. Het is nu Walewein die van

²⁹ Uyttersprot, 141.

³⁰ Idem.

³¹ Duinhoven heeft een andere verklaring voor deze passage, waarin Ysabele de bouwer na het bouwen van de tunnel slechts zou hebben weggestuurd, mét betaling, in plaats van hem in de rivier te gooien (Duinhoven, 87).

haar afhankelijk is. [...] Op erotisch gebied is Ysabele de leidsvrouw, die Walewein bij de hand neemt om in haar kamer met hem haar vreugde te beleven.³²

Tijdens hun zorgeloze liefdesspel worden ze begluurd door een jaloerse ridder, die een gat heeft gemaakt in de muur. Deze ridder verraadt hen bij Assentijn (vs. 7970-8013). De koning verzamelt een leger en probeert de deur open te breken. Ysabele smeekt Walewein te ontsnappen, maar hij weigert (vs. 8100-21). Na een hevig gevecht worden de geliefden gevangengenomen (vs. 8269-72). Ze worden in aangrenzende kerkers gezet. Hier toont de voorheen zo standvastige Ysabele een andere kant van zichzelf:

Al hadde der Walewein groten rouwe	Though Walewein's anguish was great,
Vele meeren hadde die joncfrouwe:	the damsel's was much greater:
Soe wranc hare handen ende sleet haer haer;	she wrung her hands and tore her hair.
Menichfout beweende soe daer	Unceasingly she bewailed
De hovescen mijn her Waleweine.	my lord the courtly Walewein.

(vs. 8309-13)

In deze passage gedraagt Ysabele zich voor het eerst als een emotionele minnares die vreest voor haar geliefde. Ze beweent Waleweins lot en is in de tekst voor het eerst gericht op iets anders dan haar eigen plezier.

Nadat de geliefden bevrijd zijn uit de gevangenis door de geest van de Rode Ridder, wiens ziel Walewein gered heeft, en ze samen uit Endi gevlucht zijn, is Ysabele verheugd:

Dies was blide die joncvrouwe:	At this the damsel rejoiced:
Hare dinct, si hevet allen rouwe	it seemed to her that she had forgotten
Verghten dat so hare lief	all her sorrow now that she
Bi hare weet al sonder grief.	had her lover safely with her.

(vs. 8443-6)

Haar geliefde is weer bij haar, waardoor Ysabele zich geen zorgen meer hoeft te maken. Althans, dat denkt ze, want Walewein heeft haar nog niet verteld dat hij haar naar Amoraen gaat brengen. Er is dus weer sprake van dramatische ironie.

³² Zemel (2010), 16.

Nadat ze een stuk gereden hebben, komen ze een ongemanierde ridder tegen, die Walewein niet wil laten passeren met “[s]o scone een openbare wijf” (vs. 8555). “Openbare wijf” betekent dat Ysabele een onbeschermd vrouw is of dat ze een “levenswijze eener hoer”³³ zou hebben. In het laatste geval zegt deze opmerking volgens Johnson echter niets over de jonkvrouw, maar alles over de ridder: “[I]t is psychologically in keeping with the character of the rash and unchivalrous knight who utters these words.”³⁴

Wanneer Walewein de ongemanierde ridder een lesje heeft geleerd en deze dood op de grond valt, reageert Ysabele verheugd:

Alse Ysabele in den striden	When Ysabele saw the knight
Den riddere doot sach, soe was blide:	die in combat, she rejoiced;
Ne clagedene die joncfrouwe niet oec.	She did not morn him in the least.
(vs. 8713-5)	

Opmerkelijk is dat van Roges, de vos die met hen meegaat, slechts wordt gezegd dat hij blij is dat Walewein de ridder verslagen heeft (vs. 8723-4), terwijl bij Ysabele benadrukt wordt dat ze blij is dat de ridder dood is.

Die avond wordt Ysabele opnieuw uitgemaakt voor een dame van lichte zeden. Ze overnachten in een kasteel dat van de vader van de gedode ridder blijkt te zijn. De zoon wordt gevonden en Walewein bekent dat hij hem gedood heeft (vs. 8894). De hertog beveelt dat Walewein “[e]nde sine amie also saen / Die quade pute, die quade valande” (“and his lover, too, / –that evil harlot, that vile vixen–”, vs. 8944-5) gevangen worden genomen. De eerste die haar een hoer noemde, was een ongemanierde ridder, en de tweede diens vader. Aangezien de bloedlijn in de middeleeuwen een belangrijke rol speelde, heeft de ridder zijn ongemanierdheid kennelijk niet van een vreemde. De hertog beveelt namelijk tevens zijn ridders om Ysabele te schande te maken. Een hoffelijke ridder zou nooit een dame zo behandelen. De ridders van de hertog zijn van plan Ysabele te verkrachten, maar in vs. 9029-30 besluit de hertog de “quade scite” (“vile slut”) ter dood te laten brengen.

In de gevangenis laat Ysabele zich weer van haar zachte kant zien. Ze zegt:

“Sal deen den andren sijn ghetrouwe	“If one is true to the other,
Wi moeten begheren eens te sine	then we must seek to be one
In weelden ende in alre pine.”	both in prosperity and in adversity.”

³³ E. Verwijs en J. Verdam, geciteerd in Johnson, “Notes”, 549.

³⁴ Idem.

(vs. 9122-4)

Nadat Ysabele wordt geslagen door de cipier, wordt Walewein zo kwaad dat hij hun ketens kapot trekt. Vervolgens toont de prinses van Endi dat ze een wijze vrouw is. Ze waarschuwt haar geliefde dat hij zich gedeisd moet houden, om geen gevecht te doen uitbreken (vs. 9282-5). Hoewel ze kennelijk wel houdt van een gevecht of martelpartij op z'n tijd, is ze verstandig genoeg om te weten wanneer ze koest moet houden.

Als ze uiteindelijk ongezien ontsnapt zijn, besluit Walewein dat dat een goed moment is om Ysabele te vertellen dat hij haar naar Amoraen moet brengen, om het Zwaard met de Twee Ringen, dat hij verloren is, te mogen houden. Ysabele legt zich echter niet zonder slag of stoot bij de beslissing neer. Ze speelt in op Waleweins schuldgevoel door te zeggen dat ze liever haar eigen leven zou nemen dan van een vreemde koning te houden (vs. 9425). Ook noemt ze hem "soete amijs" ("my sweet love", vs. 9427) en benadrukt ze wat ze allemaal voor de ridder heeft opgegeven, namelijk haar vader en het leven dat ze met hem leidde. Haar woorden lijken indruk te maken: Walewein belooft haar dat hij haar niet achter zal laten (vs. 9435). Niet lang daarna vindt de ridder zijn zwaard terug en vertelt hij Ysabele dat Amoraen het wapen voor niets wilde afstaan behalve de prinses. Maar, zegt Walewein stellig, hij zal niets doen waar zijn geliefde het niet mee eens is, en nu hij het zwaard weer heeft, kan hij haar vrijkopen.

Hij blijkt dat echter niet van plan te zijn: nadat ze hebben gehoord dat Amoraen overleden is, zegt de ridder dat hij Ysabele toch zou hebben afgestaan. Ze zou minnares van de koning zijn geworden, als de dingen volgens zijn plan waren gegaan. Ysabele reageert verontwaardigd:

"God hevet mi wel vorsien; bedi
Ic segghe wel al: hadde hi mi
Ghehadt, hen waere niet toe comen!"
(vs. 9569-71)

"God has watched over me; but
I'll have you know, even if he had
possessed me, it would not have come to that!"

Hoewel Walewein niet op haar woorden reageert, blijft ze toch niet lang boos op hem. Na vier dagen in het kasteel te hebben vertoefd, reizen ze weer verder, mét het zwaard, waarna ze in een paradijs op aarde terecht komen (vs. 9626). De verteller zegt dat ze van elkaars gezelschap genoten, en dat ze het liefst meer bewijs zouden geven van hun liefde. Het feit dat Walewein Ysabele wilde ruilen voor een zwaard, gebruikt ze niet tegen hem.

Helaas heeft ze niet veel tijd om gelukkig en verliefd te zijn. Terwijl Walewein ligt te slapen, komt er een in een zwart harnas gehulde ridder aan. Zodra Ysabele hem ziet, kan ze geen woord uitbrengen, "[s]oe sere was soe doe verdort / Van groten vare ende verheent" ("so utterly terrified

and shaken / was she by sheer fear”, vs. 9700-1). De vreemde ridder neemt haar mee en Walewein wordt wakker en zet de achtervolging in. Wanneer hij de strijd aangaat met de Zwarte Ridder en hij uit het zadel wordt geslagen, vreest de jonkvrouw voor het leven van haar geliefde.

Het bange meisje verdwijnt echter als sneeuw voor de zon, als het tij keert en Walewein de Zwarte Ridder bewusteloos slaat:

Ysabele die gheberde	Ysabele danced of joy
Blidelike ende seide: “Here	and said, “My lord,
Ghine hebt wat letten mere:	there is nothing to stop you now:
Trect of den helm den tyrant	remove the tyrant’s helmet
Slaet hem thoeft of tehant!”	and cut off his head at once!”
(vs. 9978-82)	

Opnieuw is haar bui omgeslagen en laat ze haar bloeddorstige kant weer zien. Walewein moet haar terecht wijzen dat het afslaan van het hoofd van een bewusteloze man geen eervolle daad is. In vs. 10145-7 is Ysabele echter opnieuw bezorgd om de gewonde Walewein. Met aanwijzingen van haar geliefde verbindt ze hem.

Ze komen bij een ander kasteel en de verteller geeft aan dat de geliefden misschien wel of misschien niet samen slapen, maar dat het voor de hand liggend zou zijn van wel. De hertog wiens zoon Walewein gedood heeft, duikt weer op en opnieuw breekt een gevecht uit. Ysabele kijkt toe:

[...] die scone Ysabele	[...] Fair Ysabele,
Die goedertiere Waleweins vriendinne	the mild-hearted one, Walewein’s beloved
Lach boven hoghe ten tinne	stood watching high up the ramparts
Ende sach Waleweine metten swerde	and saw Walewein perform marvels
Wonder maken ende vellen up de erde	with his sword and send tumbling to earth
Menich man daer ende hier.	many a man on all sides.
Niemen waser so onghier	No one there was so terrible
Else der Walewein no so fel.	Nor so fierce as Sir Walewein.
(vs. 10652-9)	

In deze passage figureert de focalisator Ysabele als een zogenaamd ‘spiegelpersonage’, een personage dat “het publiek – dat dezelfde gebeurtenis waarneemt of daarover hoort – een reactie voor[spiegelt], en wel die reactie die de toehoorders, lezers of toeschouwers idealiter zouden moeten vertonen naar mening van de auteur [...]. Die spiegelpersonages zijn onderdeel van de

verteltechniek, constructies met als doel een bepaalde betrokkenheid te bewerkstelligen.”³⁵

Jonkvrouwen worden vaker gebruikt als spiegelpersonages, vaak als toeschouwer bij een toernooi.³⁶

Na het gevecht “[...] hadde [soe] harde grote melodie / Dat hi den wijch hadde verwonnen” (“[she] was in very good spirits / because he had won the battle”, vs. 10840-1). Haar reactie is het omgekeerde van die van Walewein: de ridder is bedroefd dat zoveel metgezellen gesneuveld zijn, Ysabele concentreert zich op de overwinning. In deze scène staat Ysabele er niet op dat Walewein de hertog doodt en haar reactie op de ridders vergiffenis wordt niet beschreven.

Haar bloeddorstige natuur maakt plaats voor hoffelijkheid wanneer ze bij het kasteel van koning Wonder komen en ze zich weer in gezelschap bevinden.

En was wijf onder den trone	There was no woman beneath the heavens
Die hare oec bet gelaten conste	who knew better to behave herself
Dan Ysabele [...]	than Ysabele [...]
(vs. 10912-4)	

Opnieuw bewijst de jonkvrouw vele kanten te hebben. Ze weet heel goed hoe ze zich in gezelschap moet gedragen, zoals ze ook bewees toen ze voor haar vader stond.

Eindelijk vertrekken ze dan, met het zwevende schaakbord waar het allemaal om begon, naar Cardoel. Assentijn was naar Artur gegaan voor zijn dochter, maar als hij verneemt dat Walewein haar hart heeft gewonnen, geeft hij hun liefde zijn zegen (v. 11084).

De verteller laat in het midden of Walewein en Ysabele uiteindelijk getrouwd zijn of niet. Dit heeft alles te maken met de reputatie van Arturs neef als eeuwige vrijgezel.³⁷ Winkelman stelt dat “van Ysabele [...] een erotiserende kracht uit[gaat], die als gevaar kan worden gezien voor het christelijke waardesysteem dat aan het Arturhof.”³⁸ Ze verlaat ofwel het hof met alleen haar vader, of Walewein gaat met haar mee naar Endi.³⁹

³⁵ Brandsma, 285.

³⁶ Ibid, 290.

³⁷ Er zijn echter wel verhalen waarin hij trouwt, zoals het Middelenegse *The Wedding of Sir Gawain and Dame Ragnell* (veertiende eeuw). Hierin trouwt Gawain (Walewein) met de lelijke vrouwe Ragnell, omdat Artur haar dat heeft beloofd. Na hun huwelijk stelt ze Walewein voor een keuze: overdag is ze mooi en 's nachts lelijk, of andersom. Gawain kan en wil niet kiezen en laat de keus over aan haar. Hierdoor breekt de vloek die op Ragnell rustte en is ze altijd beedschoon. Ze overlijdt echter kort na hun huwelijk.

³⁸ Winkelman, 393.

³⁹ Idem. Zemel wijst er tevens op dat aan het slot van het verhaal weinig aandacht meer is voor Ysabele; het lijkt alsof ze niet meer zo interessant is. “Ysabeles rol is vooral de moeite waard, wanneer zij in Endi de verre geliefde en de ongehoorzame dochter speelt.” (Zemel (1994), 144).

Conclusie

In het verhaal wordt Ysabele beschreven als hoofs, slim en zorgzaam als het op Walewein aankomt, wat haar tot een typische hoofse minnares lijkt te maken. Tevens weten we al vanaf Amoraens monoloog dat ze mooi is, wat in het middeleeuwse denken impliceert dat ze ook mooi van binnen is. Maar haar andere kant, haar wrede kant, lijkt dit tegen te spreken. In drie woorden is ze “mooi maar meedogenloos”.⁴⁰

⁴⁰ Uyttersprot, 140.

Hoofdstuk 2

Mooi en blond: een gevaarlijke combinatie?

In dit hoofdstuk zal ik Ysabele vergelijken met een ander vrouwelijk personage uit de middeleeuwse literatuur, namelijk Isolde, de vrouw van koning Marc en geliefde van Tristan. Dit is een voor de hand liggende keus, omdat bij de beschrijving van Ysabele door Amoraen, de jonkvrouw met deze koningin wordt vergeleken: niet eens “Ysaude van Yerlant”⁴¹ (v. 3441) is zo mooi als Ysabele.

Het verhaal van Tristan en Isolde was populair in de middeleeuwen. Er zijn verschillende versies van het verhaal overgeleverd, die over het algemeen in twee verschillende tradities kunnen worden verdeeld: de *version commune* (die voornamelijk de spannende avonturen beschrijft) en de *version courtoise*, waarin de verteller “eigen commentaar [geeft] op de beschreven gebeurtenissen, hij besteedt meer aandacht aan het beschrijven van gevoelens en hij geeft vaak psychologische verklaringen voor de handelingen.”⁴² En natuurlijk geeft elke versie, uit welke traditie deze ook komt, een eigen weergave van de personages in het verhaal.

De Isolde waar ik Ysabele mee zal vergelijken is de Isolde uit het verhaal van Gottfried von Straßburg (ca. 1210), “[g]enerally considered the classic version of the legend”.⁴³ Het verhaal is 19.416 versregels lang, maar heeft helaas geen einde. Het verhaal breekt af vlak voor het punt dat Tristan besluit zijn trouw aan zijn Isolde te breken door met Isolde met de witte handen⁴⁴ te trouwen.⁴⁵

Ysabele en Isolde

De twee vrouwen vertonen allerlei overeenkomsten. Beiden zijn prinsessen: Ysabele van Endi, Isolde van Ierland. Ook zijn ze allebei blond en erg mooi.⁴⁶

De vrouwen worden op verschillende wijzen geïntroduceerd. Ysabele wordt beschreven door de verliefde koning Amoraen, waardoor ons beeld van haar al gekleurd wordt, voordat de jonkvrouw zelf verschijnt. Uiteraard worden door de koning alleen haar positieve aspecten belicht. Bij Isolde is het precies andersom: eerst verschijnt ze zelf ten tonele en daarna wordt ze opgehemeld door Tristan aan haar aanstaande man, koning Marc, die tevens Tristans oom is.

⁴¹ Dat deze verwijzing in de *RvW* zit zonder nadere uitleg, geeft aan hoe bekend het verhaal van Tristan en Isolde was in de Middeleeuwen. We weten echter niet welke versie Penninc dan gekend zou hebben.

⁴² Schultink-Dolk, 8.

⁴³ Tasker Grimbert, xxv.

⁴⁴ Ysabele is klaarblijkelijk ook mooier dan deze Isolde (v. 3442).

⁴⁵ Omdat de versie van Gottfried de bekendste versie van het verhaal van Tristan en Isolde is, ligt het voor de hand deze versie in mijn onderzoek te gebruiken. Ook Winkelman heeft een vergelijking gemaakt tussen *Tristan en Isolde* en de *RvW*, waarbij hij ook gebruik heeft gemaakt van de van de versie van Gottfried.

⁴⁶ Winkelman wijst erop dat beide verhalen het vertelschema hebben van een succesvolle verovering van een bovennatuurlijke vrouw uit de Andere Wereld door de held uit het Hier (Winkelman, 393).

Ik zal beginnen met een vergelijking tussen de wijze waarop de twee vrouwen worden beschreven wanneer ze daadwerkelijk aanwezig zijn in het verhaal. Bij het eerste verschijnen van Ysabele in de *RvW* onthoudt de verteller zich van commentaar en beschrijft alleen hoe ze hoofs haar vader en de baronnen groet (vs. 7100-6, zie hoofdstuk 1). Bij Isolde is het een ander verhaal:

Onverwijd verzocht men de jonge prinses [Isolde] te komen. Zij was het ware spiegelbeeld van de Liefde zelf. Later zou door Tristans liefde voor haar – alsof dat spiegelbeeld in zegelwas was gestempeld – zijn hart verzegeld worden in haar beeltenis.⁴⁷ (p. 156)

Haar uiterlijk wordt hier weinig gedetailleerd beschreven, we weten alleen dat ze mooi is. We krijgen te horen dat de prinses van Ierland les krijgt van Tristan, die zich heeft vermomd als de rondreizende minstreel Tantris. Ze is pienter en leert snel. Later krijgen we meer over haar te horen van de verteller:

Kan ik het beeldschone en talentvolle meisje [Isolde] met iets of iemand vergelijken? Misschien alleen met sirenen, die in combinatie met de magneetberg de boten naar zich toe trekken. [...] Tegelijk met haar meeslepende muziek liet [de luisteraar] via de vensters van zijn ogen haar schoonheid als vanzelf binnen in zijn hart. (pp. 160-1)

Ook worden beide vrouwen beschreven door personages binnen het verhaal. Ysabele wordt de hemel in geprezen door Amoraen, die haar mooier dan Venus⁴⁸ noemt (vs. 3424-5). Isolde wordt beschreven aan koning Marc als hij op zoek is naar een bruid. Tristan denkt dat Isolde een geschikte kandidaat is:

“Isolde!” zei Tristan, “dat is een meisje! Alles wat de mensen over schoonheid zeggen, verzinkt bij haar schoonheid in het niet. Isolde is een stralende jonkvrouw, met een manieren! En een lichaamsbouw! [...] Zij is smetteloos en stralend: Isolde is zuiver als Arabisch goud. [...] Ik dacht namelijk dat alleen aan Helena⁴⁹ de schoonheid van alle vrouwen was toegekend [...] Haar schoonheid maakt alle vrouwen mooier.” (pp. 163-4)

⁴⁷ Alle citaten uit het verhaal van Tristan en Isolde komen uit de prozavertaling: Gottfried von Straßburg, *Tristan en Isolde*, vertaald door Wieke Schultink-Dolk, Hilversum: Verloren, 2008. Ook de spelling van namen komt uit deze versie. Ik heb voor deze moderne vertaling gekozen, omdat deze het verhaal goed volgt en ik geen tekstuele, maar een inhoudelijke analyse maak.

⁴⁸ Vergelijk: Isolde is het spiegelbeeld van Venus.

⁴⁹ Helena van Troje, de vrouw van Menelaos, geschaakt door Paris.

Ysabele wordt vergeleken met verschillende bekende en minder bekende schoonheden;⁵⁰ Isolde met Helena en met goud, maar ook is ze zo stralend dat de vrouwen om haar heen niet lelijker, maar juist mooier lijken.

Wanneer Ysabele voor het eerst in eigen persoon in de *RvW* voorkomt, horen we hoe zij hoofs haar vader en de baronnen groet. Ook later in het verhaal wordt duidelijk dat de jonkvrouw weet hoe ze zich in gezelschap moet gedragen. Hetzelfde geldt voor Isolde: “zij was een innemend meisje geworden [dankzij Tantris’ lessen], dat handelde en zich gedroeg zoals de situatie vereiste” (p. 161).

Een andere overeenkomst tussen beide prinsessen is te vinden in hun weigering te trouwen met een man die ze niet zelf uitkiezen. Wanneer Walewein Ysabele vertelt dat hij haar naar koning Amoraen gaat brengen, roept ze uit:

“Suldi enen vremden coninc mi	“If you take me and present me
Voeren ende presenteren up minne	to some strange king to love
So ben ic ene grote keytivinne!	then I will be a miserable wretch indeed!
Eer salic mi tleven nemen.”	I would sooner take my own life.”

(vs. 9422-5)

Isolde wordt voor ze aan Marc uitgehuwelijkt wordt, eerst beloofd aan de hofmeester van haar vader.⁵¹ Ze zegt:

“Voordat ik hierin gehoorzaam! Ik steek nog liever een mes pal door mijn hart. Voordat ik hem ter wille ben! Ik pleeg nog eerder zelfmoord. [...] Ik ben Isolde, en mij krijgt hij niet als bruid of echtgenote, nooit, hooguit over mijn lijk.” (p. 180)

Ze reageert echter niet zo hevig wanneer ze aan Marc uitgehuwelijkt wordt. Dit kan komen omdat Marc wel van haar stand is en de hofmeester niet, of omdat ze wordt uitgehuwelijkt om vrede tussen Engeland en Ierland te garanderen. In elk geval komt het bij beiden niet tot zelfmoord. Bij Isolde niet omdat de hofmeester blijkt te liegen over het doden van de draak en bij niet Ysabele omdat Amoraen dood is.

Zowel Ysabele als Isolde bedreigen het leven van hun toekomstige minnaars. In Ysabele’s geval is het een façade om haar vader en de anderen in het kasteel ervan te overtuigen dat ze niet

⁵⁰ Venus, Olympias, de twaalf godinnen van Rome, Ysaude, Elene, Torabene, Verghine, Barbeline, Ysaude van Yerland en Ysaude metter witter hant (vs. 3424-43). Zie hoofdstuk 1, bladzijde 7-8.

⁵¹ Deze zegt een draak te hebben verslagen. Dit deed in werkelijkheid Tristan.

veel goeds voor Walewein in petto heeft. Dit is de enige manier waarop ze met hem alleen kan zijn, ze neemt hem mee naar haar kamer om hem zogenaamd te martelen. Daarbij beseft ze dat dit geen gepast gedrag is voor een jonkvrouw, vandaar dat ze de ridders die Walewein bij haar gebracht hebben vraagt te vertrekken. Het kan immers haar reputatie schaden, als het naar buiten komt hoe ze deze ridder behandelt:

“Ic moet emmer minen moet	“I must needs cool my anger
Over hem coelen, maer mi ware	on him, but it would grieve me
Leet, wist yemen hopenbare	if it were to become known publicly
Dat ic, die bem ene joncfrouwe	that I, a damsel,
Enen ridder soude doen sulken rouwe.	should have caused a knight such suffering.
Keert ghi heren, want ens niet	Go now, my lords, for it is not
Wel betamelijc dat ghi siet;	seemly that you should see it;
Want ic sal hem groten toren	for I shall inflict great torment
Doen; ic segt ju wel te voren.”	upon him, this I say to you in advance.”
(vs. 7826-34)	

Isolde daarentegen koestert werkelijk haat tegenover haar toekomstige minnaar Tristan. Ze heeft net uitgevonden dat hij degene is die haar oom Morold heeft gedood. Ze grijpt hetzelfde zwaard waardoor haar oom geveld is en gaat naar Tristan, die net in bad zit. Het is de ridder die haar erop moet wijzen hoe ongepast haar gedrag is:

“Om ’s hemels wil, wat doet u? Denk aan uw reputatie en spaar me! U bent een meisje, een prinses! Als bekend wordt dat u een moord hebt gepleegd, is uw leven, het leven van de verrukkelijke Isolde, [...] voorgoed vergooid.” (p. 195)

Als zijn woorden niet helpen, schiet Isolde’s moeder, die inmiddels ter plekke is, te hulp door te zeggen: “Is dit voor een jongedame beschaafd gedrag?” (p. 195) Isolde legt uit wie Tristan is, maar nog steeds wil haar moeder niets van moord weten: ze heeft Tristan veiligheid gegarandeerd.⁵²

⁵² Ook de verschillende reacties van de mannen zijn interessant om te bekijken. Walewein ziet zijn lot dapper tegemoet, hij wil graag sterven als Ysabele degene is die hem doodt. Zijn reactie is te wijten aan het feit dat hij verliefd op haar is geworden, als we zijn monoloog mogen geloven. Later wordt dit nog eens bevestigd door de verteller. Tristan daarentegen is nog niet verliefd op Isolde. Dit komt later in het verhaal, dankzij een liefdesdrank die de twee per ongeluk drinken. Wanneer Isolde met geheven zwaard naast hem staat, smeekt de ridder om genade (p. 196). De prinses van Ierland treft hem dan ook op zijn kwetsbaarst: hij is ongewapend en naakt.

Dat de ridder uiteindelijk gespaard blijft, is niet te danken aan Isolde's eergevoel, noch aan haar moeders veiligheidsgarantie voor Tristan, maar aan Isolde's vrouwelijke zachtaardigheid, zo zegt de verteller:

Zij had een vrouwelijke geest en kende nog geen verbittering [...] of rancune. [...] Zij hoorde de stem van haar doodsvijand [Tristan], zag hem voor zich en was toch niet in staat hem om te brengen. Zij was een vrouw: haar zachtaardigheid deed zich gelden en weerhield haar daarvan. (p. 196-7)

Haar eergevoel of haar reputatie kunnen haar op dit moment niets schelen, noch de belofte die haar moeder Tristan heeft gedaan. Het is haar zachtaardigheid die het uiteindelijk wint van haar haat jegens Tristan, aldus de verteller.

Liefde

Ysabele en Isolde hebben beiden een ridder als minnaar.⁵³ De manier waarop deze relatie tot stand komt is echter erg verschillend. In de *RvW* neemt Ysabele het initiatief. Ze laat Walewein onder valse voorwendselen naar haar kamer brengen, waar ze met hem kan doen wat ze maar wil.

Van Ysabele's kant is het liefde op het eerste gezicht, wanneer Walewein als gevangene voor haar en haar vader wordt geleid:

Dat men Waleweine vor hare hilt
Wert die joncfrouwe van binnen
So ontsteken van siere minnen
Soe ne wiste wat soe doen mochte.
[...]
Soe es bevaen met ridders minne
No danne hadsoene niet ghesien.
(vs. 7386-92)

The moment Walewein was brought before her
the damsel became so enflamed
with inward love for him
that she didn't know what to do.
[...]
She was overwhelmed by love for the knight
even though she had never seen him before.

Walewein heeft haar nog niet eens gezien en is al voor haar gevallen.⁵⁴ Zowel Ysabele als Walewein zijn meteen verliefd en willen daar ook naar handelen.

⁵³ Ze bevinden zich tevens allebei in een driehoeksverhouding. In Isolde's geval is ze getrouwd met koning Marc en is Tristan haar minnaar. In de *RvW* valt Ysabele voor Walewein, maar hij moet haar eigenlijk naar Amoraen brengen. Ysabele is zich hier echter niet van bewust tot op het laatste moment, wanneer ze in de buurt van Amoraens kasteel komen.

⁵⁴ In de kerker houdt Walewein een monoloog waarin hij Ysabele zijn liefde verklaart (vs. 7689-728). En wanneer hij haar eindelijk ziet, wil hij haar het liefst meteen kussen (vs. 7764-6).

Bij Tristan en Isolde ligt de situatie anders. Bij hun eerste ontmoeting doet Tristan zich voor als minstreel en onderwijst de prinses in verschillende vaardigheden. Hij is echter tevens de doder van Isolde's oom en uiteindelijk begeleidt hij haar ook naar haar aanstaande man, koning Marc. Al met al heeft de jonkvrouw weinig reden om hem te mogen en dat laat ze hem weten:

“Ik heb [...] een hekel aan u, [...] want als u er niet zou zijn, was er voor mij geen wolkje aan de lucht. U, en alleen u, hebt dit mij aangedaan, u hebt mij er listig in laten lopen. [...] U hebt mij slinks weggehaald bij degenen die mij hebben grootgebracht, en nu brengt u mij weet ik niet waarheen.” (p. 220)

Tristan blijft zijn best doen om het haar naar de zin te maken, maar haar haat slaat pas om in liefde wanneer zij en de ridder per ongeluk een liefdesdrank drinken die voor Isolde en Marc bedoeld was. Hun liefde is dus kunstmatig in vergelijking met die van Ysabele en Walewein, omdat deze moet worden geïnitieerd door een magische drank, gebrouwen door Isolde's moeder.

Ysabele's liefde voor Walewein is zo heftig, dat ze er naar moet handelen. Ze wil bij de ridder zijn en hem zijn wrede lot besparen. Om dit voor elkaar te krijgen, laat ze hem met een list naar haar kamer brengen en stuurt de bewakers weg. Zodra ze alleen zijn, geven ze toe aan de liefde.

Ysabele die scone smale	Ysabele the fair maiden
Ende walewein die rudder vri	and Walewein the noble knight
Waren gherne elc andren bi.	enjoyed one another's company
Dat grote solaes, die soete vie	The great joy, the sweet pleasure,
Dat grote amoers, die melodie	the passionate love, the delight
Die si onderlinghe dreven	that they experienced in each other's company
Wert jou van mi niet bescreven	I shall not describe for you,
Want ic en caent gheseggen niet.	for I am not capable of expressing it.
Ende [of] si ooc speelden iet	And whether the two of them
Onder hem tween der minnen spel	also played the game of love,
Dan canic ju gheseggen niet wel.	I am not well able to tell you.

(vs. 7936-46)

De verteller zegt dus niet te weten of de geliefden ook “der minnen spel” (v. 7945) speelden. Hij gebruikt dezelfde constructie later echter weer: “Of si des nachts oec met minnen / Yet verdaerden,

dats mi oncont.” (“Whether or not they came together in love / that night, is unknown to me.” vs. 10294-5).⁵⁵

De relatie van Walewein en Ysabele heeft met hun eerste nacht samen een passionele start, of ze nu de liefde bedrijven of niet. De relatie van Tristan en Isolde daarentegen komt wat langzamer op gang, ook na het drinken van de liefdesdrank. Maar in beide gevallen kunnen de relaties alleen tot stand komen omdat de stelletjes zich in isolement bevinden. Dan kunnen er dingen gebeuren die normaal gesproken niet zouden plaatsvinden.⁵⁶ Ysabele en Walewein zijn alleen in Ysabele’s geheime kamer, en Tristan en Isolde bevinden zich aan boord van een schip, op weg naar Engeland.

De relatie van Tristan en Isolde maakt, nadat ze beide verliefd zijn, in totaal vijf stappen, die ontleend zijn aan Ovidius’ *Ars amandi*.⁵⁷ Deze stappen zijn 1. *visus* (het zien), 2. *allocutio* (het gesprek), 3. *tactus* (de aanraking), 4. *osculum* (de kus) en 5. *factum* (de daad).

In het begin verzetten zowel Tristan als Isolde zich tegen hun gevoelens die de liefdesdrank opwekt (p. 222). Isolde geeft de strijd uiteindelijk op, want, zegt de verteller, “[i]ngetogen jonge meisjes [...] zijn als makkelijk vallende bloesems. Hun seizoen is maar kort, zij verzetten zich niet lang.” (p. 224) Isolde geeft het op en accepteert haar situatie. In de eerste instantie observeert ze hem slechts, wat overgaat in een gesprek met Tristan. Ze geeft nog niet toe dat ze van hem houdt, ze raakt hem slechts op een onschuldige manier aan, als ze met haar elleboog tegen hem aanleunt (p. 227). Als ze ontdekken dat ze beide hetzelfde willen, komt de vierde stap, de kus.

De volgende en laatste stap kunnen ze echter pas nemen met de hulp van Brangene, Isolde’s gouvernante en vertrouweling. Zij biedt hun een plaats om samen te zijn.

’s Nachts, toen het beeldschone meisje in bed lag te treuren en in gedachten bij haar geliefde toefde, [...] kwamen stilletjes haar vriend en haar arts, Tristan en Mevrouw Liefde, haar kamer binnen. [...] De liefde legt graag knopen en bij hen knoopte zij twee harten aan elkaar met de strik van haar genot, zo vakkundig en zo wonderbaarlijk stevig, dat die al hun levensdagen niet van elkaar losraakten. (p. 230)

Pas dan is de laatste stap gezet.⁵⁸ Deze vijf fases zijn in de relatie van Walewein en Ysabele niet duidelijk aanwezig. Ze zien elkaar en het is liefde op het eerste gezicht.⁵⁹ De overige stappen gebeuren allemaal vlak achter elkaar en worden niet benadrukt als aparte fases.

⁵⁵ In *Tristan en Isolde* gebruikt De verteller zo’n zelfde constructie, nadat Marc Isolde is verloren aan een harpser en Tristan haar terughaalt: “Of zij [Tristan en Isolde] onderweg soms nog plezier aan elkaar beleefden, of zij bijvoorbeeld in een bloemenweide uitrustten? Met dit soort veronderstellingen wens ik mij niet in te laten” (p.251).

⁵⁶ Brandsma, college *Het literaire erfgoed*, 14 maart 2012.

⁵⁷ Orban, college *Het literaire erfgoed*, 7 februari 2012, en Ovidius, 2009.

⁵⁸ Met dank aan Inge van den Boogert en Hinke Jong, met wie ik een presentatie over dit onderwerp heb voorbereid bij het vak *Het literaire erfgoed*, 14 maart 2012.

Familie

In de *RvW* wordt niets gezegd over de moeder van de prinses. Ook wordt er met geen woord gerept over andere familieleden. Het lijkt er dus op dat haar enige familie haar vader is. In de monoloog van Amoraen waarin hij Walewein over Ysabele vertelt, zegt hij dat de jonkvrouw door haar vader is opgesloten in een kasteel, “[d]its om te behoedene tscone wijf / Datse gheen man soude ghewinne” (“[a]ll this is to protect the fair maiden / so that no man could win her”, vs. 3474-5). Zemel stelt: “We kunnen moeilijk anders beweren dan dat de koning op een overdreven en belachelijke wijze de toegang van zijn dochter heeft afgesloten.”⁶⁰ Toch is haar opsluiting alles behalve ondragelijk: ze heeft “groot deduut” (“every luxury”, v. 3479) en kan alles krijgen wat haar hartje begeert. Assentijn, haar vader, belooft haar tevens een *don contraignant*⁶¹ als ze hem haar droom vertelt.

Desondanks blijft de jonkvrouw hem niet trouw, wel in haar woorden, maar niet in haar daden. Walewein heeft Assentijn veel verdriet bezorgd door vele van zijn ridders te doden. Ysabele maakt daar misbruik van, samen met zijn belofte haar verzoek in te willigen. De prinses van Endi zegt Walewein te willen mishandelen omdat hij haar vader verdriet heeft gedaan. Maar zodra ze alleen is met haar geliefde, is ze haar vader vergeten:

Ysabele hevet haren vader	Ysabele had forgotten her
Vergheten ende sinen rouwe groot:	father and his great sorrow:
So hadde liever, ware hi doot	she would rather that he were dead
Dan soe den riddre stout, vermeten	then that she should forget Walewein,
Waleweine, soude vergheten.	the brave and daring knight.
(vs. 7950-4)	

De liefde die ze met Walewein deelt, is belangrijker voor haar dan haar vader. Haar vader is niet gediend van dit verraad en sluit haar op in een koude en vieze kerker (vs. 8282-3).

Gelukkig worden de geschillen tussen Assentijn en zijn dochter uiteindelijk bijgelegd: hij accepteert de relatie en is er zelfs blij mee.

Hem was te moede vele sochter	He was now happier
Dan te voren eer hi wiste	than he had been before he learned
Was Walewein was die bi liste	that it was Walewein who had shrewdly
Siere dochter vriede ende minde	wooed and loved his daughter

⁵⁹ Waleweins liefde is eigenlijk al een stap eerder ontstaan, nog voor hij haar gezien heeft.

⁶⁰ Zemel (2010), 8.

⁶¹ Zie hoofdstuk 1, bladzijde 9, noot 24.

Ende soe weder hem versinde.

and that she returned his love.

(vs. 11160-4)

De relatie tussen Isolde en haar ouders is beter.⁶² Aan haar moeder kan ze alles kwijt en in veel gevallen kan ze op diens steun rekenen. Wanneer Isolde gedwongen wordt te trouwen met de hofmeester, omdat hij beweert de draak gedood te hebben, past de koningin haar magische kunsten toe om achter de waarheid te komen. Alleen wanneer Isolde Tristan wil doden, om wraak te nemen voor haar oom, probeert haar moeder haar tegen te houden. Maar ze begrijpt haar dochters verdriet.

Isolde's vader, de koning van Ierland, speelt een kleine rol in het verhaal. Hij en Isolde lijken een gewone vader-dochterrelatie te hebben, waarbij Isolde hem gehoorzaamt. Daar valt ook onder trouwen met een koning die ze niet kent, hoewel ze er niet gelukkig mee is om bij haar familie weg te worden gehaald (p. 220).

Listigheid en wreedheden

In het eerste hoofdstuk heb ik laten zien dat het personage Ysabele een veelzijdige persoonlijkheid heeft. Haar wrede en listige kant komen vaak naar voren. Zo laat ze Walewein onder valse voorwendselen naar haar kamer brengen en wordt er beschreven hoe ze de bouwer van de geheime gang heeft laten verdrinken nadat de bouw hiervan voltooid was. Ook moedigt ze Walewein aan het hoofd van de Zwarte Ridder af te slaan wanneer deze bewusteloos is (vs. 9978-82).

Tijdens de huwelijksnacht met koning Marc, stapt de maagd Brangene in het bed van de koning, in plaats van Isolde, die geen maagd meer is. Dit was Isolde's idee (p. 236). Marc merkt het verschil niet, maar na die nacht is Isolde bang dat Brangene verliefd is geworden op haar man en haar zal verraden. Daarom wil ze haar vertrouweling laten vermoorden.

Niemand kende het geheim van haar list, behalve Brangene. Dus als die er niet was, alleen die, [...] zou zij voor de toekomst weinig hoeven te vrezen voor haar goede naam. (p. 240)

Isolde laat twee mannen trouw aan haar zweren en beveelt hen dan Brangene mee te nemen naar het bos en haar daar te vermoorden. Als bewijs moeten ze haar de tong van haar vertrouweling brengen. Brangene zelf stuurt ze het bos in om kruiden te zoeken, omdat Isolde zogenaamd hoofdpijn heeft. De twee mannen krijgen echter medelijden met Brangene. Ze snijden één van de

⁶² Bart Besamusca wees mij erop dat Isolde een moederskindje is, terwijl Ysabele meer een vaderskind is, waarbij geen moeder in het spel is.

jachthonden de tong uit en vertellen Isolde dat ze het plan hebben uitgevoerd. Isolde krijgt meteen spijt.

“Ach hemel!” riep Isolde uit. “Wat een afschuwelijk verhaal! Gemene moordenaars, wat hebben jullie gedaan? Daarvoor moeten jullie hangen, allebei!” (p. 242)

Als blijkt dat Brangene nog leeft, is Isolde opgelucht en het vertrouwen is weer hersteld, dankzij de bekentenis die Brangene had afgelegd toen ze dacht te gaan sterven (p. 243). Even lijkt Isolde, net als Ysabele, een wrede kant te hebben, wanneer ze haar gouvernante uit de weg wil ruimen. Maar wanneer ze denkt dat Brangene dood is, krijgt ze spijt. Als blijkt dat de mannen de gouvernante gespaard hebben, is Isolde opgelucht en probeert haar niet weer te doden. In deze situatie komt ze bijna wispelturig over.

Net als Ysabele en Walewein, worden ook Tristan en Isolde betrappt door een ridder. Deze ridder vertelt het aan Marc, maar in tegenstelling tot Ysabele's vader kan de koning de geliefden niet op heterdaad betrappen en moet een list bedenken. Marc zegt Isolde dat hij op bedevaart gaat en vraagt wie zijn plaatsvervanger moet zijn. Prompt noemt zij Tristan (p. 256). Ze heeft niet door dat het om een val gaat en Brangene moet haar op haar fout wijzen. Hierna echter praat Isolde zich listig uit haar verspreking. Ze doet alsof ze begrepen heeft dat Marc een grapje maakte (p. 258) en dat ze Tristan eigenlijk niet mag:

“Mijnheer Tristan?” zei de knappe Isolde. “Heus, ik zou liever dood en begraven zijn [...] dan met zijn bescherming in te stemmen.” (p. 259)

Isolde overtuigt Marc van haar onschuld, in elk geval tijdelijk. Marc doet nog een aantal pogingen Tristan en Isolde te betrappen, maar ze weten hem telkens voor te zijn en Isolde praat zich handig uit alle situaties. Uiteindelijk komt het op een godsoordeel aan. En zelfs daar weet de listige koningin ongedeerd uit te komen. Eerst stemt ze God mild door de armen te helpen. Vervolgens laat ze Tristan zich vermommen als een pelgrim. Hij struikelt zogenaamd en in zijn val neemt hij Isolde mee in zijn armen, ten overstaan van vele getuigen, inclusief Marc. Vervolgens zegt de koningin:

“Luister naar wat ik wil zweren: dat geen man mijn lichaam heeft leren kennen en dat het nooit is voorgekomen [...] dat, behalve u, een levende man mij in zijn armen heeft gehad of naast mij heeft gelegen; afgezien dan van diegene van wie ik dat niet kan zweren of kan ontkennen, degene van wie u met eigen ogen hebt gezien dat ik in zijn armen lag, namelijk de arme pelgrim.” (pp. 286-7)

God is kennelijk tevreden met een letterlijke waarheid, want Isolde brandt zich niet aan het hete ijzer dat ze moet vastpakken. De verteller verklaart het als volgt: “Voor iedereen staat hij [Christus] klaar, bereid tot betrouwbaarheid en fopperij.” (p. 288)

Conclusie

Ysabele en Isolde vertonen zowel verschillen als overeenkomsten. Beiden spelen ze een prominente rol in respectievelijk de *RvW* en *Tristan en Isolde*, als geliefde van de held. Ysabele wordt beschreven als mooier dan Isolde, terwijl de laatste een literair personage was dat bekend stond om haar schoonheid.

Beide vrouwen zijn geen bange muisjes die zich achter hun geliefde verschuilen: ze zijn slim en gebruiken list om te krijgen wat ze willen. In tegenstelling tot Ysabele echter, is Isolde niet wreed te noemen; ze kan haar acties niet doorzetten of heeft er achteraf spijt van. Meer dan Ysabele is Isolde impulsief en wispelturig.

Hun liefde komt op verschillende manieren tot stand. Isolde heeft een liefdesdrank nodig, terwijl het bij Ysabele liefde op het eerste gezicht is. Bij beide vertonen de relaties hobbels op de weg. Voor Isolde en Tristan loopt het slecht af,⁶³ voor Ysabele en Walewein is er hoop: misschien trouwen ze, misschien ook niet. De verteller laat het in het midden.

⁶³ Gottfried heeft zijn verhaal nooit afgemaakt, maar hij volgde het verhaal van een andere auteur, Thomas van Engeland, waarvan het einde wel is overgeleverd. Tristan is inmiddels getrouwd met Isolde van de Witte Hand, maar raakt ernstig gewond. Alleen Isolde van Ierland kan hem redden. Als ze komt, zal het schip dat haar brengt witte zeilen hebben, als ze niet komt zwarte. Tristan is te zwak om te kijken en zijn jaloerse vrouw zegt dat de zeilen zwart zijn, terwijl Isolde in werkelijkheid wel komt. Tristan overlijdt en bij het zien van zijn dode lichaam sterft Isolde van Ierland ook.

Conclusie: Ysabele, een lopend probleem

Het personage Ysabele speelt een belangrijke rol in de *RvW*. Ze komt vanaf ongeveer de helft van de roman voor, als ze door koning Amoraen wordt beschreven als een weergalozes vrouw, mooier dan alle bekende schoonheden. Maar wanneer de prinses van Endi zelf ten tonele verschijnt, ontdekken we dat ze niet een eenvoudig pronkstuk is of een passieve vrouw. Ik heb dit personage geanalyseerd aan de hand van haar eigen handelingen en haar beschreven gedachten. Ook heb ik gekeken hoe de prinses door andere personages en door de verteller beoordeeld wordt.

Het karakter van Ysabele is alles behalve eendimensionaal. Ze laat zich van verschillende kanten zien. De jonkvrouw kan wreed zijn en is niet bang om naar gevechten te kijken. Toch weet ze ook hoe ze zich moet gedragen als ze in gezelschap is: in gezelschap van koningen gedraagt ze zich als een hoofse vrouw betaamt en ook heeft ze genoeg schaamtegevoel om zich niet aan de liefde over te geven als Roges toekijkt. Als het op Walewein aankomt, heeft Ysabele ook een zachte kant. Ze moedigt hem aan in gevechten en maakt zich zorgen om hem als hij gewond is: haar hoofsheid stimuleert zijn dapperheid. Ook is ze slim genoeg om te weten wanneer een gevecht aangaan niet verstandig is.

In het begin van hun relatie lijkt het erop dat het alleen om het toegeven aan lustgevoelens gaat, aangezien Ysabele Walewein meelokt om met hem te vrijen. Later blijkt het dat ze werkelijk van hem houdt, onder andere door de beschrijving van haar gedachten en haar weeklachten.

Ysabele heeft veel verschillende kanten. Ze is geen volgzaam, stille vrouw die haar minnaar alle beslissingen laat nemen. In tegendeel, aan het begin van hun relatie neemt zij het initiatief en ook maakt ze duidelijk dat ze zich niet zonder slag of stoot bij Waleweins beslissing om haar bij Amoraen af te leveren, neerlegt.

Koning Amoraen beschrijft Ysabele als mooier dan Isolde van Ierland. Als we deze twee personages met elkaar vergelijken zien we zowel verschillen als overeenkomsten. We weten weinig specifieke details van hun uiterlijkheden, behalve dat ze blond zijn. Beide vrouwen zijn verstandig; Isolde wordt beschreven als een pienter meisje dat Tantris' lessen snel oppikt en Ysabele kan over het algemeen de situatie goed inschatten. Beide vrouwen zijn sluw en weten met listen de situatie naar hun hand te zetten.

Meer dan Isolde kent Ysabele haar plaats: ze weet hoe ze zich in gezelschap moet gedragen en wat wel en niet gepast gedrag is voor een jonkvrouw. Isolde weet dit waarschijnlijk wel, maar wanneer ze ontdekt wie Tristan werkelijk is, de doder van haar oom, kan haar reputatie haar niets schelen. Alleen haar zachtaardige aard behoedt haar van het doden van Tristan. In tegenstelling tot Ysabele is Isolde niet wreed. Zowel in deze situatie als wanneer ze Brangene wil laten vermoorden, kan ze haar plan niet doorzetten en is ze eerder wispelturig dan meedogenloos.

In beide gevallen ontspruit de liefde in geïsoleerde omgevingen, maar de liefde tussen Ysabele en Walewein is natuurlijk, zij ontstaat als liefde op het eerste gezicht. Isolde en Tristan moeten een liefdesdrank drinken eer ze gevoelens van liefde voor elkaar krijgen.

Beide personages hebben een redelijk goede relatie met hun familie. Ysabele wordt weliswaar opgesloten in het ouderlijk kasteel, maar ze krijgt wel alles wat ze maar wensen kan. Alleen Waleweins leven sparen mag ze niet van Assentijn, maar dit krijgt ze uiteindelijk toch voor elkaar. Aan het einde van het verhaal krijgt ze toch haar vaders zegen, hoewel ze hem verraden heeft. Isolde kan alles kwijt aan haar moeder, die haar in bijna alles steunt. In tegenstelling tot Ysabele is de prinses van Ierland haar vader trouw.

Ysabele wordt beschreven als een vrouw met veel kanten: wreed, sluw, wijs, zorgzaam, enzovoorts. Isolde's verschillende kanten zijn echter niet 'echt', omdat ze gedwongen wordt door de liefdesdrank om zich op een bepaalde manier te gedragen: door deze drank kan ze niet zonder Tristan en onderhoudt ze een relatie met hem. Zo wordt ze ook gedwongen haar man te bedriegen. Ysabele daarentegen is zichzelf. Ze is werkelijk een vrouw met vele gezichten.

Ik heb me tot nu toe gericht op wie en wat Ysabele is. Maar wat betekent dit personage voor het verhaal? Was de prinses van Endi een reden voor de middeleeuwse toehoorder of lezer om het verhaal te beluisteren of te lezen?

Ysabele is een uitdagend verhaalfiguur, in meerdere betekenissen. Het kost haar weinig moeite om Walewein te verleiden. Maar niet alleen door haar schoonheid daagt ze de ridder uit, ook door haar gedrag. Haar personage werkt als een motor in de *RvW*. Ysabele is geen timide prinses die bevrijd moet worden van haar gemene vader; integendeel zelfs. Volgens de verteller leidt ze een goed leven bij haar vader en uit niets blijkt dat ze ongelukkig is. Ironisch in het verhaal is dat ze het enige wat ze niet mag, wil hebben: Walewein. Dus moet ze haar slimheid gebruiken om te krijgen wat ze wil.

Voor Walewein is Ysabele een lopend dilemma. Hij moet haar halen voor koning Amoraen, maar kan haar niet weerstaan. Het is dan ook de prinses die hun eerste ontmoeting initieert. De ridder geeft toe aan de verleiding.

De jonkvrouw helpt hem echter ook. Door hem aan te moedigen, maakt ze hem dapperder en sterker. Wanneer Ysabele wordt ontvoerd door de Zwarte Ridder, gaat Walewein meteen achter haar aan. Maar de jonkvrouw zet de ridder ook aan tot nadenken: wanneer ze hem vraagt het hoofd van de Zwarte Ridder af te slaan terwijl deze bewusteloos is, berispt hij haar door te zeggen dat het oneervol zou zijn.

Ysabele maakt Walewein dus tot een betere ridder. Hij beschermt haar eer, vecht dapperder en houdt zich aan zijn eer als ridder. Toch blijft ze een probleem: hij is haar minnaar geworden terwijl hij haar eigenlijk naar Amoraen moeten brengen.

Anders dan het verhaal van Tristan en Isolde, is de *RvW* geen verhaal over een overspelig stel. Isolde is Tristans minnares en de twee moeten hun relatie geheim houden. Bij Walewein en Ysabele is het een ander verhaal. Hun relatie mag er eigenlijk niet zijn, tenzij Walewein Amoraen het Zwaard met de Twee Ringen teruggeeft, wat de ridder tegen Ysabele ook zegt van plan te zijn. Maar wanneer hij dat zou doen, is zijn kans verkeken het Vliegende Schaakbord te bemachtigen en kan hij niet eervol terugkeren naar het hof van zijn oom Artur. Nadat de twee hebben gehoord dat Amoraen dood is, blijkt dat Waleweins eergevoel het toch gewonnen heeft van zijn liefde.

De *RvW* is geen sprookje dat eindigt met de woorden 'en ze leefden nog lang en gelukkig'.⁶⁴ De verteller laat in het midden of Walewein en Ysabele getrouwd zijn, al zegt hij van een mogelijkheid van een huwelijk zelf niets van te geloven. De *RvW* heeft dus geen *happy end* op het gebied van liefde, maar wel op het gebied van eer. Walewein heeft immers het schaakbord naar Artur gebracht en zo zijn queeste voltooid.

Ysabele is een personage zonder wie de *RvW* een stuk minder interessant zou zijn geworden. Ze maakt Walewein tot een betere ridder, maar brengt hem tegelijkertijd in tweestrijd. Ze is een uitdagende vrouw, en tegelijk een lopend probleem.

⁶⁴ Draak beargumenteert dat de *RvW* een tot een Arturroman omgewerkt sprookje is (Draak, 1, passim).

Bibliografie

Literatuur:

- Besamusca, A.A.M.. *Walewein, Moriaen en de Ridder metter mouwen. Intertekstualiteit in die Middelnederlandse Arturromans*. Hilversum: Verloren, 1993.
- Besamusca, A.A.M. en F. P.C. Brandsma. "De toezegging met onvoorziene gevolgen in de *Walewein*". In *De nieuwe taalgids*, 81 (1988). 1-12.
- Brandsma, F.. "Luisteren naar de spiegel". In Remco Sleiderink, Veerle Uyttersprot, Bart Besamusca (red.). *Maar er is meer. Avontuurlijk lezen in de epiek van de Lage Landen. Studies voor Jozef D. Janssens*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2005. 283-302.
- Draak, A.M.E.. *Onderzoekingen over de Roman van Walewein*. Groningen/ Amsterdam: Bouma's Boekhuis B.V./Bert Hagen B.V., 1975.
- Duinhoven, A.M.. *Floris, Gloriant en Walewein. Over Middelnederlandse kringloopliteratuur*. Hilversum: Verloren, 2006.
- Gottfried von Straßburg. *Tristan en Isolde*. Vertaald door Wieke Schuldink-Dolk. Hilversum: Verloren, 2008. Ook de "Inleiding" (7-24) van Schuldink-Dolk heb ik hieruit gebruikt.
- Mantingh, Erwin. "Blow up: Walewein in Utrecht? De laatmiddeleeuwse wandschildering in Klein Drakenburg". In Remco Sleiderink, Veerle Uyttersprot, Bart Besamusca (red.). *Maar er is meer. Avontuurlijk lezen in de epiek van de Lage Landen. Studies voor Jozef D. Janssens*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2005. 45-60.
- Ovidius. *Lessen in liefde. Verzen over de liefde en de erotiek*. Vertaald door M. d'Hane-Scheltema. Amsterdam: Rainbow Essentials, 2009.
- Penninc en Pieter Vostaert. *Roman van Walewein*. Uitgegeven door G.A. van Es. Culemborg: Tjeenk Wilink/Noorduijn, 1976.
- Penninc en Pieter Vostaert. *Roman van Walewein*. Onder redactie van en vertaald door D.F. Johnson. New York & Londen: Garland Publishing, Inc, 1992. Ook de "Introduction" (xv-lvii) en de "Notes" (539-50) van Johnson heb ik hieruit gebruikt.
- Tasker Grimbert, Joan. "Introduction". In Joan Tasker Grimbert (ed.). *Tristan and Isolde. A Casebook*. New York & Londen: Garland Publishing, Inc., 1995. xiii-ci.
- Uyttersprot, V.. "Entie hoofsche Walewein, sijn gheselle was daer ne ghein". *Ironie en het Walewein-beeld in de Roman van Walewein en in de Europese middeleeuwse Arturliteratuur*. Brussel: Katholieke Universiteit Brussel, 2004.
- Winkelman, J.H.. "Walewein en Tristan parallel gelezen. Een intertekstuele analyse als sleutel tot interpretatie". In *Spiegel der Letteren* 49 (2007). 377-401.

- Zemel, R.. "Walewein en de verre geliefde". In Tieme van Dijk en Roel Zemel (red.). *Het is kermis hier. Lezingen ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van Nederlands aan de Vrije Universiteit*. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU, 1994.
- Zemel, R.. "Walewein en Ysabele in Endi". In *Nederlandse Letterkunde*, jg. 15, nr. 1 (2010). 1-28.

Colleges:

- Brandsma, F.. "Tristan en Isolde". College *Het literaire erfgoed*. 14 maart 2012.
- Orban, A.. "Ovidius". College *Het literaire erfgoed*. 7 februari 2012.

Afbeelding voorkant:

- Het Utrechts Archief, "Het huis Drakenburg te Utrecht", http://www.hetutrechtsarchief.nl/collectie/beeldmateriaal/fotografische_documenten/1960-1970/66673, gevonden op 21-06-2013. Bewerkt door mij.